

ואל אור החיים נתתי לבי ועיני שכלי

חמשה חומשי תורה

אור החיים

עם פירוש נפלא
המשולב בתוך דבריו הק'

תורה

עם תרגום אונקלוס

מוגה מכת"י ומדפוסים ראשונים

פירוש רש"י

מוגה מכת"י ודפוסים מתוקנים

אור החיים המנוקד

עם ביאור משולב

המיוסד על פי החיבורים

ביאור 'מאורי אור' וילקוט 'מאורי החיים'

בסייעתא דשמיא

**כל הזכויות שמורות
למגמלכת התורה "עוז והדר"**

**Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977**

היות ומושקע במהדורה חדשה מטארת זו
הון רב ויציעה רבה לכן ע"ס רץ תורה ולהבדיל
עפ"י הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל
תוקף כל הדפסה, צילום העתקה כולל
העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או
לאחסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל
חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות שימוש
מסחרי בחומר הגדפם בביאורים, במקורות
ובכל ההוספות, ואין הספר נמכר אלא על מנת
שלא יעשה בו שימוש שלא כדין, ושארית
ישראל לא יעשו עולה.

הפצה והזמנות:

**'היכלי תורה'
בארץ ישראל:**

טל': 02-9924603
פקס: 03-5435884

בארזה"ב:

Tel. (718) 437-0054
Fax. (718) 437-3514

באירוסה:

Tel. 44-191-430-0333
Fax. 44-191-430-0555

הארות והערות יתקבלו בברכה

ת.ד. 9359 בית שמש
פקס: 03-5423180
office@ez-vehadar.com

גדפם על נייר חו"ל
שאין בו חשש חילול שבת

ב בראשית א בראשית
א א בראשית בראשית
את השמים ואת

אונקלוס

אלהים הארץ
א בקדמין ברא ית שמיא וית
ארעא:
ב רבתי

רש"י

כמו בראשית בראשית, ודומה לו פתלת דבר ה' בהושע
(הושע א ב), כלומר, תחלת דבורו של הקדוש ברוך הוא
בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו'. ואם תאמר להורות
זה שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו,
ויש לך מקראות שמקלרים לשונם וממעטים תיבה אחת,
כמו פי לא קבר דלתי בטיני (איוב ג טו), ולא פירש מי
הסוגר, וכמו ישא את חיל דמקק (ישעיה ט ד), ולא פירש
מי ישאנו, וכמו אם יברוש צבקרם (עמוס ו יב), ולא פירש
אם יברוש אדם צבקרם, וכמו מגיד מראשית אחרית
(ישעיה מו ט), ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר.
אם כן תמה על עמנך שהרי המים קדמו שהרי כתיב
(פסוק ב) ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ועדיין לא
גילה המקרא (בסידור הקודמים והמאחרים כלום)
בריאת המים מתי היתה, הא למדת שקדמו המים לארץ.
ועוד שהמים מאש ומים נבראו. על כרחך לא לימד
המקרא בסדר המוקדמים והמאחרים כלום: ברא
אלהים. ולא נאמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה
לבראתו צמדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים
מדת רחמים ושפחה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ג ד)
ציוס עשות ה' אלהים ארץ ושממים (ראה ב"ר יב טו):

א (א) בראשית. אמר רבי יחזק, לא היה לרין
להתחיל את התורה אלא מהחלש הנה לךס (שמות יב ב)
שהיא מזה ראשונה שנטוו זה ישראל, ומה טעם פתח
בבראשית, משום פח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת
גוים (תהלים קיא ו), שאם יאמרו אומות העולם לישראל
לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים
להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה,
ותנה לאשר ישר בעיניו, בראונו נתנה להם ובראונו נטלה
מהם ונתנה לנו (תנחומא יין ט): בראשית ברא. אין
המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו שדרשוהו רבותינו
זכרונם לברכה (ב"ר א ב), בשביל התורה שנקראת ראשית
דקפו (משלי ט ט), ובשביל ישראל שנקראו ראשית קבוצתה
(ירמיה א ג). ואם זאת לפרשו כפשוטו כן פרשהו, בראשית
בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחסך ויאמר
אלהים יהי אור. ולא זה המקרא להורות סדר הבריאה
לומר שאלו קדמו, שאם זה להורות כך, היה לו לכתוב
'בראשונה ברא את השמים' וגו', שאין לך ראשית במקרא
שאינו דבוק לתיבה שלאחריו, כמו בראשית ממלכת
יהויקם (שם טו ב), ראשית ממלכתו (להלן י ט), ראשית דגנגך
(דברים יט ד). אף כאן אמה אומר בראשית ברא אלהים וגו'

אור החיים

שמים, ואם המים נבראו, היה לו להקדים בריאתם.
וחז"ל נשמרו משתי הערות, ופרשו ששעור הכתוב
הוא על זה הדרך: בראשית בריאת שמים וארץ,
היתה הארץ תהו וגו', לא שתחלת הבריאה היתה
שמים וארץ. דבריהם ז"ל לא הספיקו להסיר
הטעות, כי לדבריהם למה לא הודיע הכתוב אחר
כך בריאת מים ואש ועפר ורוח, והגם שאמר
הכתוב (פסוק ט) 'קוו המים וגו' ותראה היבשה', אינו
במשמע שנבראת, ויותר צודק המשמעות שמצויה
היתה, אלא שגזר עליה להגלות כשיקוו המים:
ג' יש לך דק בכתוב אומר 'את' השמים ואת'
הארץ, מה בא לרבות בשני אתין אלו:
אכן פונת הכתוב היא על זה הדרך, וקדם אעירה
שחר המצג אצלנו מגדלת הבורא מה גדלו
מעשיו, פי האדון ברוך הוא יוכל דבר דבור בלתי
משג בנבראים, באמרם ז"ל (מכילתא מס' רבחודש ד) בפרוש

א (א) בענין יוצר אורה. אבאר פרוש התורה. ליהד
שמו הנורא:
אשר עשאי מראשית. ויעצני וקראני ראשית. לעסק
בנעם ראשית. אתחיל לבאר ספר בראשית:
נפתחו השמים ואראה מראות אלהים, בורא קצות
הארץ, ואתבונן במה שהרשיתי להתבונן
בפתח דברי קדוש, והעירותי ממזרחת של תורה:
אומר בראשית ששעור התבה היא סמוכה, כמו
שתאמר ראשית דבר, וכאן חסר הנסמך
לה, ומי כאלהינו יודע דבר, הלא ממנו מוצא דבר:
ב' אומר בתחלת סדר הבריאה השמים, ורבותינו
ז"ל (תניגה יב ב"ר ד ט) פרשו התבה שהיא מרכבת
משני דברים, אש ומים, ומעתה הרי זה חס ושלום
נותן יד לפושעים לומר כי זו היא התחלת הבריאה,
אבל המים והאש לא בראם חס ושלום הבורא, אחר
שהשמיענו הכתוב עצמו שתחלת הבריאה היא

אור תורה

מאי 'בראשית', 'ברא שית' (עין סוכה מט), ר"ל, רמזה לנו כאן
בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (א א).

אור החיים המבואר

פירוש חז"ל בפסוק

ותו"ש אכן נשמרו משפתי הערות אלו, ופרשו שאין כוונת הכתוב 'בראשית', שזוהי התחלת הבריאה, אלא ששעור [פירוש] הכתוב הוא על זה הנדון: בראשית בריאת שמים וארץ, היתה הארץ תהו וגו'. ולא שבא הכתוב לומר סדר הבריאה שתחלת הבריאה היתה שמים וארץ, אלא בא להשמיענו שבתחילת זמן בריאת השמים והארץ, בעת ההיא הארץ היתה תהו וגו'. וממילא מיושבת גם הקושיא הראשונה, שתיבת 'בראשית' אכן סמוכה לתיבה שלאחריה.

מדוע לא נכתב בתורה בריאת היסודות

דבריהם ו' לא הספיקו להסיר המעוות שיטעו הפושעים לומר שהמים נבראו תחילה, כי דבריהם [של חכמינו ז"ל] שהכתוב לא בא לומר כאן את סדר הבריאה, עדיין קשה למה לא הודיע הכתוב אחר כך בשום מקום שהיתה בריאת מים ואש וצפ"ר ורוח, שהם ארבעה יסודות הבריאה המהווים את כולה. והגם שאמר הכתוב להלן (פסוק ט) 'קונו המים וגו' ותראה היבשה, אינו פנשמע מכתוב זה שגבראת היבשה' שהיא העפר' באותו זמן, ויותר צורך להבין את המשמעות של הכתוב 'ותראה היבשה' שהיבשה כבר מצויה היתה, אלא שכעת רק גזר עליה ה' להגלות פשיקונו המים, ואם כן חזרות הקושיא מדוע לא כתבה התורה את בריאת ארבעת יסודות הבריאה.

את השמים ואת הארץ - מה באו לרבות

ג, וש דבריהם בכתוב מה כוונת אומר 'את השמים ואת הארץ', מה בא לרבות בשני אתין אלו.

ביכולת ה' לדבר כמה דיבורים בדיבור אחד

אכן בנות הכתוב היא על זה הנדון, ונקדם לדברינו אע"פ שח"ט - אתעורר לומר דברים המפיצים אור כשחר', מדבר המצנן [הבורר] אצלנו מנדלת הבנרא מה [כמה] גדלו מעשיו, כי הארון ברוך הוא יוכי' דבר דבור שהוא בלתי משג [אפשר] פגבראים, כמאמר ו' (מכילתא מס' דבחדש ד) בפירוש

א (א) בענין יוצר אורה. אכבר פרוש התורה. כדי יחד שמו הנורא של הבורא אשר עשאני מראשית. ויעצני לבחור בחיים וללכת בדרכיו, וקראני ראשית, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ויק' לו ד): אין ראשית אלא ישראל, שנאמר (וימיה ב ג) קדש ישראל לה' ראשית תבואתה, וסיבת הדבר שנקראו ישראל ראשית הוא משום שקבלו לעסק פנעם התורה הנקראת ראשית, דכתיב (משלי ח כב) 'ה' קנני ראשית דרפ"ו (בי"ר א א). ארתילי קבאר ספר בראשית.

'בראשית' - למה סמון

נפתחו השמים ואראה מראות אלהים" שהוא בנרא קצות הארץ, ואתבונן במה שהראשית להתבונן בפתח דברי קדוש המדברים בענין מעשה בראשית. והעירותי [ואקשה] ממורה [מתחילתה] שש תורה, שיש להבין אומר בראשית, ששעור [פירוש] התבה כשהיא כתובה כך 'בראשית', היא סמוכה, כלומר, אינה תיבה המתפרשת לעצמה, אלא היא דבוקה למילה אחרת, כמו שתאמר 'ראשית דבר', וכאן חסר הנסמך לה - שלא נכתב בראשית מה, ומי באלהינו יודע דבר, הלא ממשנו מוצא כל דבר, ומדוע לא נכתב כאן כפי תיקון הלשון הראוי להיות.

מדוע לא נכתבה בריאת המים

ב, אומר בתחלת סדר הבריאה שברא את השמים, והנה רבותינו ו' (חגיגה יב. בי"ר ד) פרוש התבה 'שמים' שהיא מרובת משני דברים, אש ומים, שהביאם הקב"ה ועירבבם זה בזה ועשה מהם רקיע, ומעתה לפשט דברי הכתוב כי זו היתה תחילת בריאתו ית', הרי דבר זה חס ושלום נותן יד [כח] לפושעים לומר כי רק עירובב האש והמים זו היא התחלת הבריאה של הקב"ה, אכל המים והאש עצמם לא בראם חס ושלום הבנרא, וכך משתמע לכאורה מסדר הכתובים, מאחר [מכיוון] שהשמיענו הכתוב עצמו שתחלת הבריאה היא השמים, ואם כפי האמת שהמים נבראו גם על ידי הבורא, הנה לו להקדים ולכתוב את בריאתם קודם בריאת השמים, שהרי השמים נבראו מהם.

העמוקים נקרא 'מראה', כמו 'לבי ראה הרבה חכמה ודעת' (קבלת טו, ט) וכן כשדבר בו השגחת השם נקראה כמו כן 'מראה', כמו שנאמר (משנ"ג א) 'ראה ראיתי את עני עמי', וגו'. עכ"ל. עוד כתב באור יקר לפרש, על דרך הכתוב (פסוק ט) 'ראשית חכמה יראת ה'', ועוד כתוב (טו ט) 'כי אראה שמך', וכתב רבינו להלן (פסוק י) 'אין עני חכמה' וז"ל: ואמרו ז"ל כי יראת הרוממות חכמה בלב משכיל, בהביטו בהתבוננות במעשה שמים וארץ וכו'. עיי"ש. והוה שכתב 'נפתחו השמים ואראה מראות אלקים בורא קצות הארץ, להכניס בלבב יראת הרוממות, ואחר כך יאבתבונן במה שהורשיתי להתבונן'. ו. מלשון הכתוב בישיעה (מ ט). ז. כמובא בחגיגה (טו): תנו רבנן 'כי שאל נא לימים ראשונים' (דברים ד טז), יחיד שואל ואין שנים שואלין. יכול ישאל אדם קודם שנברא העולם, תלמוד לומר (טו) 'למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ'. יכול לא ישאל אדם מששת ימי בראשית, תלמוד לומר (טו) 'לימים ראשונים אשר היו לפניך', יכול ישאל אדם מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור, תלמוד לומר (טו) 'ולמקצה השמים ועד קצה השמים', מלמקצה השמים ועד קצה השמים' אתה שואל ואין אתה שואל מה למעלה מה למטה מה לפניו מה לאחור. ח. משמע מדברי רבינו, שמאמר הכתוב 'הארץ היתה' זהו תחילת סיפור הדברים. וכעין זה פירוש הרמב"ן בשם האבן עזרא, אלא שהוא תיקן לפירוש זה, והואו במלת 'הארץ' אינה משמשת. אמנם רש"י פירש: בראשית בריאת שמים וארץ, והארץ היתה תהו ובהו וחשך, ויאמר אלהים יהי אור. ולפירושו, עיקר המאמר הוא 'ויאמר אלקים יהי אור'. ט. מלשד"כ בתהלים (מ ט, ק ט). י. סגולת משה. וראה גם באבן עזרא (לפ"ג טו) עה"פ 'ויאבא איש עמו עד עלות השחר' שכתב: ויש אומרים כי 'שחר' דמות אור והוא הנראה בעינים טוס וזוה נמשלה לפתיחת השמים, כדכתיב (דברים טו) 'פתח ה' לך את השער, משה, ד'שחר' מורה על דרישה וחקירה, כפירוש הכתוב 'אשר אין לו שחר'.

א. ראה בחדש לאברהם (משנ"ג טו וטו ט): והעסק בתורה יהיה אל כוונת קישוטי שכניה ליחדה עם קב"ה, שזו תורה לשמה. וראה עוד במאור עינים ליקוטים (ד"ה ט"ן לפסוק ט פסוק), וז"ל: כי מי שעוסק בתורה לשמה אינו חפץ רק להתקרות שמו יתברך ולייחד העולמות שיהיה שעשועים לו יתברך שמו. ובליקוטי שושנה (ד"ה משנ"ג פסוק ט) כתב וז"ל: וכשעזדיק עוסק בתורה לשמה כדי לייחד שמו הגדול זהו תענוג ואכילה להקב"ה. ב. עיין בב"ר (ט ט) דישאל עלו במחשבה קודם לבריאת העולם. וראה עוד שם (ט ט): ויאיש תרומות הירסנה' (משנ"ג ט ט) זה אדם הראשון שהיה גמר חלתו חלה עולם, ונקראת חלה 'תרומה' שנאמר (משנ"ג ט ט) 'ראשית עריסותיכם חלה תרומה תרומה'. לפי זה אפשר לומר, דכונת רבינו 'עשאני מראשית' היא על אדם הראשון, שנקרא 'תרומה' ותרומה ניטלת מראשית עריסותיכם. ג. עפ"י פירוש רש"י עה"פ (פסוק טו) 'אברך את ה' אשר יעצני'. וראה בב"ר (ט ט) שדרשו על אברהם: 'ובתורתו יהגה' (פסוק טו ט), אמר רבי שמעון, אב לא למדו, ורב לא היה לו, ומאיכין למד את התורה, אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים, והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה, הוה הוא דכתיב 'אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי'. ויתכן שזו גם כונת רבינו כאן, 'יעצני' בלימוד תורה וחכמה. ד. כך כתב רבינו להלן (פסוק ט) כי הטעם שנקראו ישראל 'ראשית' הוא על שם קבלתם את התורה. ה. מלשון הכתוב ביחזקאל (טו ט). ונקט רבינו פסוק זה בלשון מליצית, כרמו שבפרשה זו 'נפתחו השמים' שהתחילה להתבאר בריאת השמים וכל העולם, 'ואראה מראות אלהים', ראיתי גילויים וחידושים גדולים. וראה באור יקר שהביא מספר חזון (לפ"ג טו ט) שכתב וז"ל: 'נפתחו השמים' - השגת הדברים הפנימיים נמשלה לפתיחת השמים, וכן ירידת השפע הטוב נמשלה לפתיחת השמים, כדכתיב (דברים טו) 'פתח ה' לך את השער וצורו הטוב את הכתובים וגו'. 'ואראה מראות אלהים' - כשיבין אדם הדברים

אור החיים

אֶלָּא שְׁלֹא הָיָה מְסֻדָּר, וְהָיוּ כָּל הַבְּרִיאוֹת בְּנִמְצָא, אֲבָל חֲסְרוּ הַסֵּדֵר, וְסִדְרָן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דָּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. בְּיוֹם רֵאשׁוֹן הַכִּיּוֹן וְהַבְּדִיל הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ, וְקָנָה הַחֹשֶׁךְ מְקוֹמוֹ וְהָאוֹר מְקוֹמוֹ, וּבְיוֹם שְׁנֵי זָכוּ:

וְהַיְעָד הַנֶּאֱמָר לְפָרוּשְׁנוּ זֶה מָה שְׁאָמַר הַכְּתוּב (להלן ב א) 'כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת', שְׁאִין מְשַׁמְעוֹת לְכַתּוּב, וּבִמְהָ שְׁפָרְשְׁנוּ 'כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר בְּרָא', בְּיוֹם הַבְּרִיאָה, 'לַעֲשׂוֹת', פְּרוּשׁ, לְתַקֵּן בְּשֵׁשֶׁת יָמִים, כְּאוֹמְרוֹ (שְׁמוֹת ל א יז) 'כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וְגו', פְּרוּשׁ, תִּקֵּן, כִּי הַבְּרִיאָה בְּיוֹם רֵאשׁוֹן בְּמֵאמָר אֶחָד נִבְרָאת, אֶלָּא שֶׁהָיָה הַכָּל חֲסֵר תְּקוּן: לְמַד הַדָּבָר דּוֹמָה, לְמִי שֶׁרָצָה לְבָנוֹת פְּלִטְרִין, וְקִדְּם מִכִּין אֲבָנִים וְעֵצִים וְעָפָר וְצִרְכֵי הַבְּנִין בְּמִשְׁלֵם, וְאַחַר כֵּן יִבְנֶה בֵּית, כֵּן הַבּוֹרָא בְּרוּךְ הוּא בְּרָא כָּל צִרְכֵי הָעוֹלָם בְּדַבּוּר אֶחָד וְהַכִּינּוּ, וְהָיָה הַכָּל מִנְחָ גְדוּשׁ בְּעֶרְבוּבֵיָא, וְאַחַר כֵּן הַתְּחִיל לְסַדֵּר דָּבָר דְּבוּר עַל אִפְנוֹי וְעָשָׂה פְּעֻלּוֹ, יִתְעַלָּה שְׁמוֹ: וְתִמְצָא שֶׁשְׁרָצָה לְבָרָא הַשָּׁמַיִם אָמַר (פְּסוּק ו) 'יְהִי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַשָּׁמַיִם', פְּרוּשׁ, קִבַּע לוֹ מְקוֹם, אֲבָל הוּא כְּבָר נִבְרָא בְּמֵאמָר רֵאשׁוֹן, וְכֵן הָאֲרָץ (פְּסוּק ט) 'וְתִרְאָה הַיַּבְּשָׁה':

וְהָאֵשׁ שְׁלֹא הִזְכִּיר ה' תְּקוּנוֹ כָּל עֵקֶר, הוּא יוֹדֵעַ כִּי הָאֵשׁ לֹא גָלָה ה' מְקוּרָהּ כְּגַלּוּי הַשָּׁמַיִם וְהָאֲרָץ

הַכְּתוּב (שְׁמוֹת כ א) 'וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים וְגו', וְזֶה לְשׁוֹנֵם: דְּבָרִים שְׁאִין הִפָּה יְכוּל לְדַבֵּר, וְהוּא, שְׁאָמַר כָּל עֲשֵׂרֵת הַדְּבָרוֹת בְּדַבּוּר אֶחָד, וְלֹא קִדְּם דְּבוּר לְחִבְרוֹ:

וְזֶה נִבָּא אֶל הַבְּאוּר, וְהוּא, כִּי הָאֲדוֹן יִתְעַלָּה שְׁמוֹ כָּל מָה שְׁבָרָא בְּעוֹלָם שֶׁהֵם הַמְּקוּרוֹת, וְכָל אֲשֶׁר יִשְׁנוּ בְּמִצִּיאוֹת וְשָׁמַיִם וְאָרֶץ, הַכָּל כְּאֲשֶׁר לְכָל בְּרָאוֹ ה' בְּדַבּוּר אֶחָד, וְזֶה הוּא אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים 'אֶת' הַשָּׁמַיִם 'וְאֶת' הָאָרֶץ, דְּקִדְּק לומר שְׁנֵי אֲתִין, לְרַבּוֹת כָּל הַנִּמְצָא בְּעוֹלָם. וְלִהְיוֹת שֶׁהַנִּבְרָאִים הֵם רַבִּים, כִּי מְלֻבָּד הַעֲשָׂרָה דְּבָרִים הַנִּבְרָאִים וְנִבְרָאִים לְעֵין כָּל, כְּמוֹ שְׁמִנְאוּם חו"ל (חַגִּיגָה יב) וְזֶה לְשׁוֹנֵם: עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרָאוּ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן, שְׁמַיִם וְאָרֶץ אוֹר חֹשֶׁךְ תְּהוֹוָה בְּהוֹוֹ גּוֹ' מִים רוּחַ. עַד כָּאן. מְלֻבָּד אֵלוּ יֵשׁ עוֹד בְּרִיּוֹת אַחֲרֵים נְעֻלְמִים וְנִבְלָעִים בְּכַחוֹת הַיְסוּדוֹת, יֵשׁ מֵהֶם נִפְרִים בְּאִמְצָעוֹת הַהִתְקַחָה, יֵשׁ מֵהֶם בְּאִמְצָעוֹת הַהִרְכָּבָה, יֵשׁ מֵהֶם בְּהַשְׁתַּנּוּת הַזְּמַנִּים, יֵשׁ מֵהֶם בְּכַח הַהִיוּלִי וְרַבּוּ מְלֻסְפָר, אֲשֶׁר לְזֶה כָּלֵם הַבּוֹרָא בְּשְׁנֵי פְרָטִים גְּדוּלִים וְעִצּוּמִים, בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ, וְהֵם הֵם הַשְּׁנֵי רַבּוּיִים שֶׁרַבָּה בְּאוֹמְרוֹ 'אֶת' הַשָּׁמַיִם 'וְאֶת' הָאָרֶץ, וּבְמֵאמָר אֶחָד בְּרָא הַכָּל יִתְעַלָּה שְׁמוֹ. וְתִמְצָא שְׁאָמְרוּ ז"ל (ר"ה לב. מְגִלָּה כא:): בְּרֵאשִׁית מֵאמָר הוּא, כִּי בּוֹ הַשְּׁלִימוֹ עֲשָׂרָה מֵאמְרוֹת שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם, הָרֵאשׁוֹן שֶׁבְכָלֵן בּוֹ נִבְרָא הַכָּל,

אור תורה

שיכול לומר את הארץ. ודי למבין. (מאור החיים לתלמיד רבינו)

'בראשית' ברא אלהים את השמים ואת הארץ, הדא הוא דכתיב (תהלים קטו ט) 'אתהלך לפני ה' בארצות החיים'. מאי 'בארצות', היה לו לומר 'בארץ החיים'. אלא כוונת דוד המלך עליו השלום היתה, עם שהיה מלך ולא חסר לו כלום, בקש מאת ה' לילך 'בארצות החיים', ר"ל, בשני ארצות שבכולם יש חיים, שהם הצדיקים שאפילו במיתתם קרוים חיים (ברכות יח). וראיה מדאמר הנביא (שמואל ב' כג ט) 'ובניהו בן יהוידע בן איש חי', וכי כולי עלמא בני מות נינהו, אלא שהצדיקים במיתתם קרוים חיים. וזהו רמז בפסוק של 'בראשית', מאי 'בראשית', ב' ראשית, כשברא הקב"ה את עולמו בראו שנים, שני שמים ושני ארץ, ארץ העליונה וארץ התחתונה, וכן בשמים. וזה שבקש דוד המלך מאת ה' 'אתהלך לפני ה' בשני 'ארצות' של 'חיים', אפילו לאחר מיתתו אלך בארץ הצדיקים, שאף גם כן במיתתם קרוים חיים. ודו"ק. (מאור החיים לתלמיד רבינו)

בשניו 'בראשית' ברא אלהים את השמים ואת הארץ, וכתיב (להלן ב ד) 'ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים'. השינויים האלו שבתחילה קדם מדת הדין למדת הרחמים בין כשם, בין שמים וארץ, רמז בהם שבתחילת בריאת העולם הוא עם דין לבדו, כדכתיב 'בראשית' ברא אלהים, דין, וראה

התורה מה שאמרו חז"ל (כתובות סה:) שאין חייב האדם למונות בניו אלא עד שש שנים, מכאן ולהלאה מוונותיו באין מן השמים, וזה שרמז בזה הפסוק 'בראשית' ברא שית, ר"ל בן שית, מכאן והלאה 'את השמים', מן השמים יפרנסו אותו. והבן. (מאור החיים לתלמיד רבינו)

'בראשית' ברא אלהים את השמים ואת הארץ, הדא הוא דכתיב (להלן א ו) 'לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר', מאי 'לעולם', ר"ל, לעולם הבא לא ידון רוחי, אלא בזה העולם ידון. שבתחילה רצה הקב"ה לפרוע העוונות לעולם הבא, ובעולם הזה ידורו כולם בכטח ובהשקט. כיון שראה הדורות הבאים רעים וחטאים, נסתלק השכינה. תדע, שמצינו באדם הראשון, כשחטא דבר אתו אלהים ואמר לו 'איכה' (שם א ט), ותבע ממנו הציווי מניעת אכילת הפרי, כדכתיב (שם פסוק יא) 'המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת', וכן בקין 'אי הבל אחיך' (שם ד ט), אבל אח"כ לא מצינו בדרך הזה עוד. ובדור המבול גזר אומר ואמר 'לא ידון רוחי באדם לעולם' הבא, משום ש'בשגם הוא בשר' וגו'.

וזה רמזו בפסוק בראשית באופן זה, 'בראשית' ברא אלהים את השמים, ר"ל, בתחילת בריאת העולם בראו אלהים שמורה דין, ר"ל, 'את השמים' שיהיה בשמים, ואח"כ שראה הדורות חייבים, גזר 'את הארץ', זהו 'את' שמורה תוספת,

בראשית א בראשית

אור החיים המבואר

וצורתו, וכבר היו כל הבריאות נמצא, אבל חסרו עדיין את הפנה, וסדרן נקדוש ברוך הוא דבר יום ביומו, בשאר תשעה המאמרות, ביום ראשון הכין והקדיש האור מן החשך וקנה החשך מקומו בלילה והאור מקומו ביום, וביום שני נבדל.

הכתוב (שמות כ א) 'וידבר אלהים את כל הדברים וגו', וזה לשונם: מלמד שאמר הדברים שאין נהפך של בשר ודם יכול לדבר, והוא, שאמר כל עשרת הדברות בדבור אחד, ולא קדם דבור לדבור.

אשר ברא ביום הראשון, לעשות - לתקן בששה ימים

את השמים ואת הארץ - כל פרטי הבריאה נבראו במאמר הראשון

והעד הנמצא בפרושנו זה, הוא מה שאמר הכתוב (להלן ב א) על יום השביעי 'כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות', שאין משמעות [הבנה ופירושו] לכתוב, שאחרי שכתב 'אשר ברא', מהו שאמר 'לעשות'. ובמה שפרשנו יבא פירוש הכתוב כמין חמר [צרור מרגליות ובושם התלוי בצואר לתכשיט], שהוא מדבר על שני זמנים, וכך פירוש הכתוב: כי בו ביום השביעי שבת מכל מלאכתו, ומה היא המלאכה, אותה המלאכה אשר ברא ביום הבריאה הראשון, על מנת לעשות, פרוש, לתקן ולהעמיד הכל על מקומו בשישה ימים. ומעשייה ותיקון אלו נח ה' ביום השבת. ובאמרו (שמות לא ז) 'כי ששת ימים עשה ה' וגו', ולא אמר 'כי ששת ימים ברא וגו', כי פרוש 'עשה' הוא מלשון תקן, כי הבריאה כולה ביום ראשון במאמר אחד נבראת, אלא שהיה הכל חסר תקון. ולמה הדבר דומה, למי שרצה לבנות פלמרין [ארמון], וקדם מלון אבנים ועצים ועפר וצרכי הבנין במשקם, ורק אחר כך יבנה את הבית. כן הברוא ברוך הוא, ברא בתחילה כל צרכי העולם בדבור אחד והכינו ביום הראשון, והיה הכל מנה גידוש בערבוביא, ואחר כך התחיל לסדר דבר בדבור על אפניו [כגון] ועשה פלורו, ותעלה שמו.

יהי רקיע, ותראה היבשה - התגלותם ולא עצם בריאתם

ובזה נבא אל המאמר של הכתוב כאן, והוא: כי הארון ותעלה שמו, כל מה שברא בעולם, שהם ארבע המקורות [היסודות] של הבריאה, אש רוח מים עפר, וכן כל דבר אשר ישנו במציאות, ושמים וארץ, הכל באשר לבד [כל הפרטים], ברא ה' בדבור אחד. וזה הוא אמרו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, וקדם הכתוב לומר שני אתו, וכונתו לרבות שברא בדיבור זה גם כל דבר הנמצא וקיים בעולם. וזהו [ומפני] שהנבראים הם רבים, כי מלבד העשרה דברים הנבראים ונראים לעין כל, כמו שנקראו חו"ט (חגיגה יב) וזה לשונם: עשרה דברים נבראו ביום ראשון, שמים וארץ, אור חשך, תהו כהו וגו' [מדת יום ומדת לילה], מים רות. עד כאן. מלבד אלו הדברים, יש עוד בריות אחרים שאינם נראים לעין כל אלא הם נעלמים ונבדלים בתוך פחות היום, יש מהם - מבריות אלו שהם נבראים באמצעות התהלה, כמו המתכות שעל ידי התכת העפר הם מתגלים, ויש מהם הניכרים רק באמצעות התרבה של שני יסודות או בריות יחדיו, ויש מהם הניכרים רק בהשתנות הימים, כהקרת בעת הקור, וכן יש מהם - בריות שהם נבדלים ההיולי - הוא החומר הראשון אשר ממנו אפשר ליצור בריות אחרות, ורבו הנבראים הנוספים מלבד, אשר לזה [לטעם זה] שהם רבים כל כך, ואינו יכול לפורטם, כללם הברוא בשני פרטים גדולים ועצומים, בשמים וארץ, והם הם השני רבויים שרבה באמרו 'את השמים ואת הארץ', שכאשר ברא את השמים והארץ ברא עמהם גם עוד הרבה בריות בלא מספר, ובמאמר אחד ברא הכל ותעלה שמו. ותמצא שאמרו רבותינו ו' (ר"ה לב. מגילה כא:) שבראשית נמי מאמר הוא, כי בו השלימו רבותינו חשבון העשרה מאמרות ששנינו במשנה (אבות פ"ה מ"א) שבהם נברא העולם, כי תשעה פעמים כתיב בסדר הבריאה 'ויאמר', ו'בראשית' הוא המשלים לעשרה. והנה לכאורה קשה, מה נברא במאמר זה, הלא בפשטות הבריאה הראשונה היא האור, ועליה כתיב בפירוש (פסוק ג) 'ויאמר אלהים יהי אור'. אלא פירוש הדבר כי מאמר 'בראשית' הוא הראשון שכתב, ובו נברא הכל. אלא שלא היה מסדר כל מה שנברא על מקומו

ותמצא, שכתב ה' ברא את השמים אמר (פסוק ו) 'יהי רקיע בתוך המים', פרוש, רק קבע לו מקום שיהיה בתוך המים, אבל הוא [הרקיע עצמו] כבר נברא במאמר ראשון, כי אילו כאן היה מקום בריאתו, היה הכתוב צריך לומר 'יהי הרקיע'. וכן על הארץ אמר (פסוק ט) 'ותראה היבשה', ומשמע שהיא כבר קיימת, ורק יש לה להיראות.

א. האש לא נתגלה מקורה, מפני כוח ההיקף שבה

והאש שלא הוזכר ה' מקום תקונו [היכן העמידו] כל עקר, והלא אף האש נבראה ביום הראשון לבריאה, כי במאמר 'בראשית' נברא הכל, ולמה לא נזכר בכל מלאכת ששת הימים היכן נתקנה ונסדרה בבריאה. הני ידוע, כי האש לא נגלה ה' מקורה [יסודה] בגלוי השמים והארץ

או שהוא רמוז לשכינה (עין ט"ו ע"א פ"ה ט"ז פ"ה ט"ז). ויחכן עוד על פי מה שפירש רש"י בפסוק 'אעירה שחר', שדוד המע"ה אמר 'אני מעורר את השחר'. ואולי זו גם כן כונת רבינו, לעורר את המוקדם אצלנו, כלומר, להקדים בדברים הידועים מכבר לצורך הבנת דבריו המחודשים. יא. מלשון הכתוב בקהלת (ט ז) יב. ראה בחגיגה (טז): בית שמאי אומרים שמים נבראו תחלה ואחר כך נבראת הארץ. שנאמר 'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ', ובית הלל אומרים ארץ נבראת תחלה ואחר כך שמים שנאמר (להלן טז) 'ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים' וכו'. והכמים אומרים, זה היה כחצת נבראו, שנאמר (שפי"ה פ"ה) 'אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורה אני אליהם יעמדו יחדיו'. וראה בב"ר (ט"ז ע"ב) אמר רבי שמעון בן יוחאי, תמיה אני היאך נחלקו אבות העולם בית שמאי ובית הלל על בריית שמים וארץ, אלא שאני אומר שניהם לא נבראו אלא כאלפס וכסריה, שנאמר (שפי"ה פ"ה) 'קורא אני אליהם יעמדו יחדיו'. אמר רבי אלעזר בן רבי שמעון, אם כדעת אבא, למה פעמים שהוא מקדים ארץ לשמים ופעמים שהוא מקדים שמים לארץ, אלא מלמד ששניהן שקולין זה כזה. והובא

בדברי רבינו להלן (לפ"ט ג). וכ"ה בירושלמי חגיגה (פ"ג ט"ז) ועוד. יג. באור יקר כתב: כגון פרד שנולד מהרכבת חמור על סוס. ובסוגלת משה כתב: הרכבת היסודות הנקרא כמיא, וגם הרכבת אילן. יד. אור בהיר. טו. ראה לשון הרמב"ן בפסוק זה: יסוד דק מאד, אין בו ממש, אבל הוא כח ממציא, מוכן לקבל הצורה, ולצאת מן הכח אל הפועל, והוא החומר הראשון, נקרא לינומי היולו". טז. ברא"ה: רבי יוחנן אמר, כגון עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. הי ניהו, 'ויאמר' דבראשית תשעה הו, 'בראשית' נמי מאמר הוא, דכתיב (מל"ג ז) 'בדבר ה' שמים נעשו'. ע"כ. וראה תיקוני זוהר (מק"ן פ"ה ט): 'בראשית' מאמר קדמאה, דכלא כלילא מעשר אמרין. ובטעם שלא אמר הכתוב בלשון 'מאמר', אלא 'בראשית', ראה מהרש"א בחידושי אגרות (ר"ס לב ד"ה נמי ממל"ג) וברוך חיים למהר"ל (לפ"ט פ"ה ט"ז). יז. כן פירש רש"י בקידושין (כג): וראה תוספות (פ"ט ד"ה מק"ן). יח. כן פירש רש"י להלן (פסוק ו) על הפסוק ויעש אלהים את הרקיע: תקנו על עמדו והיא עשייתה, כמו 'ועשתה את צפורניה' (דברים ט"ז כ). וכן בפרשת וירא (לפ"ט ט) על הפסוק 'וכן הבקר אשר עשה', פירש: אשר תיקן.

בראשית א בראשית

אור החיים

מקום לנבראים, וכמו כן שאר הבריאות שהיו מערבבים, כמו האור והחשך, אם כן כל שלא נתקן כאלו לא נברא, לזה יתיחס גם כן להם הבריאה:

ואל יקשה בענין למה כתבה התורה עקר הבריאה בדרך זה, ולא כתבה בפרוש ברא ה' המים והעפר והאש והרוח, שפנה לא יהיה איש נבוב ילכב:

דע כי התורה תודיע ותשמיע כל נסתר, וחספז ה' להודיע פת מעשיו לעמו והודיענו סדר הבריאה ואפנה, וכי הוא האל הגבור הנאזר בגבורה ברא בדבור אחד כל יש וכל הונה, וחספז ה' להודיע לידידיו פת מעשיו, ולא ימנע טוב זה בשביל השוטים הטועים:

ועוד יש טעם אחר שייחב לדבר פסדר האמור, והוא, שאם היה אמר הכתוב כסדר החפצים בו הסכלים, והוא שיאמר פי ברא ארץ וברא מים וכו', היה בגשמע פי בראם כל אחד בפני עצמו, ואחר האמת לא כן הוא, והלא ידעת כי לא יחפז ה' בדובר שקרים ולא יכון לנגד עיניו, ואיך יתחיל ראש דבריו חס ושלום בדברים שלא כן הוא, לזה דבר

אור תורה

גזר לקיים בזה העולם לשלם לעולם הבא מאד מאד. והבן. (מאור החיים לתלמיד רבינו)

וירא אליו ה' באלוני ממורא' (להלן יח א), הדא הוא דכתיב 'בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ'. דבר אחר, 'וירא אליו', הדא הוא דכתיב (שם פסוק יז) 'וה' אמר המכסה אני מאברהם' וגו'. בזאת הפרשה יש לריוק כמה וכמה דיוקים: הא' למה אמר 'וירא אליו ה'', היה לו לומר 'וירא ה' לו', בתחילה מי נראה, ולאחר למי. ועוד, דאין 'וירא' אלא לאחר שבא ממקום אחד ונראה לו לפניו, והיה לו לומר 'ויבא' כמו במקומות אחרים. וכל אלו הדיוקים מתיישבים עם מה שדרש החכם מורי ורבי הרב חיים אבן עטר נר"ו בזה הלשון: דעו נא אחי ורעי, שאין דבר וואת ומילה בתורתנו הקדושה בלי טעם וסוד. לכאורה נראה הספיקות הללו, אבל לפי האמת אמרה תורה 'וירא אליו ה'', ולא אמר 'לו', לרמוז שאליו נגלה ולא לאחרים, כדכתיב (דניאל ב כב) 'והוא גלא עמיקא ומסתרתא', הכל בזמן אחד, מתגלה לאברהם לבדו ומסתיר שכינתו מאחרים.

וסמך תיבת 'אליו' קודם ה', לרמוז שהשכינה לעולם היתה עם אברהם, ומשום הכי 'אליו ה'', כלומר, כבר היה עמו בנסתר, כי 'מלא כל הארץ כבודו' (ישעיהו א ג). ומשום שהקב"ה משגיח לעולם בחסידיו, מה שלא עושה עם הרשעים, אמר לשון 'וירא', ולא כמי שבא ממקום אחר, והטעם, שכל מקום שאין אברהם שם אין שכינתו מורה. ומה שלא כתב 'ויבא', הוא מפני שמצינו שזה הלשון אומר כשדיבר עם אומות העולם, כמו באבימלך (להלן כ א),

והמים, להיותה מקור חזק ויש ממנו פליון לעולם אם היה בנמצא כמים וארץ, ואין העולם יכול להתקיים, לזה הניחו הקדוש ברוך הוא במקומו שנברא במאמר ראשון מבלע ברעפים, עד שהצריך אדם לו והקיש ברעפים והוציא מהם אש שעור המספיק לו, כאומרם ז"ל (ב"ר יא ב) שעל פן אנו מברכים במוצאי שבת בורא מאורי האש. גם בזה גלה ה' אפן הערוב שהיו מערבין המקורות והיסודות בשעת בריאתם קדם שהכניס ה' כל אחד על משמרתו, כי אם לא היה דבר זה במציאות לא היתה דעת אנוש סובלת ידיעה איך יהיו מערבים יחד מקורות, ומה גם עפר ואש:

והן אמת שהיה יכול הבורא לכלל במאמר הראשון גם את הסדר, אלא לסבות הרבה עשה כן, ואחד מהם גלו אותה רבותינו ז"ל באומרם (אבות פ"ה מ"א) והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא לפרע וכו', ולתן שקר טוב לצדיקים וכו':

ואל יקשה בענין אומרם ז"ל (שם) בעשרה מאמרות 'נברא' העולם לשון בריאה, פי סוף כל סוף כל זמן שהיה חסר התקון כאלו אין כאן בריאה. המשל אם הארץ לא היתה נגלית, אין

הקב"ה שאין יכולים להתקיים, שיתף מדת רחמים, זהו שאמר 'ביום עשות ה' אלהים'.

וב' זה יובן היטב עם המשל הזה, משל למלך שקנה שני עבדים כאחד טובים ושנים בקומתם בערכם וביופיים, לאחד אמר שב עמי, מפתי תאכל ומייני תשתה ובתוך היכלי תישן, ולאחר אמר לו צא החוצה ועבוד ומעשה ידך במונותיך. לימים אמר זה למלך מה חטאתי לך ומה עשיתי שלא אבוא במחיצתך עם חבריך, כולנו שוים לך, אתה קנית אותנו בערך אחד לכל. אמר לו המלך לטובתך עשיתי, עשה רצוני ולך לשלום. כך 'ברא אלהים שמים וארץ' כולם שוים, לשמים גזר עליהם להיותם כל ימיהם עמו במחיצתו, ולארץ גזר שיהיה חוץ למחיצתו, כל זה גרם החטא, שאם לאו השנים יהיו שוים, ובחסרו יתברך הפך הכל לטובת בני אדם, מאחר שהשגיח בבני אדם בעולם הזה שחיייהם קצובים, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים צ ז) 'ימי שנותינו בהם שבעים שנה', ושכר מצוות רבה עד מאד, וכדי לשלם שכרם מושלם אין ראוי זה העולם לקבלם, מה עשה הרחיק את הארץ לשיבת בני האדם לרכוש שכר על מצוות, לתת להם חלק בעולם שאין לו קץ ותכלית.

וכדי להבין היטב נמשל משל, המשל בעיר זה קונים הרבה סוחרים האלמוגין [בלע"ז קורליס] בזול, ובעיר אחרת כמו במדינת הים שוים כפלי כפלים, או החטה בעיר זו אינה שוה כל כך כמו בעיר אחרת, וודאי שיבואו בני אדם לשרור אוכל שדי העיר הזאת להביאם בעיר ששוה מאד כדי להרויח. כך המצוות, ר"ל שכר מצוות בעולם הזה, אינם שוים כל כך כמו בעולם הבא ששוין שכר של כל מצוה ומצוה, ובחסד ה'

אור החיים המבואר

והטעם שאמר לשון בריאה, כי סוף כל סוף כל וכן שיהיה קשר התקון, הרי זה באצלו עדיין אין כאן בריאה, ולכן נקט ההנא בלשונו 'נברא העולם'. המושג, שאם הארץ לא היתה נגזרת, אם כן אין מקום לנבראים היכן להיות ולא הועיל כלום בבריאתה, וכמו בן שאר הבריאות שהיו מערעבים, כמו האור והחושך, כל זמן שלא נתגלו ונתקנו אין בהם תועלת, אם בן כל שאלא נתקן על מכוננו, הרי זה באצלו לא נברא, שהרי האור לא יהיה ניכר כשהוא מעורב יחד עם החושך, ולא יהיו לו משמעות ותועלת, לזה יתחם גם בן להם -למאמרות שבהם סידר ותיקן הכל] ענין הבריאה.

והמים שנתגלו לכל היכן מקומם, אלא היא נותרה נסתרת. והטעם שעשה ה' ככה, להיותה [-מפני שהיא] האש מקור [-יסוד] חוק וקשה, ויש ממנו בלין לעולם אם היה בנמצא במים וארץ, ואין העולם היה יכול להתקיים, לזה הניחו הקדוש ברוך הוא במקומו שנברא במאמר ראשון, מכלל פתוך הרעפים, עד שהצרך אדם לו במוצאי השבת הראשונה, כשהתחיל החושך לשמש, ונתיירא האדם, והקיש ברעפים והוציא מהם אש שעור המספיק לו, באומרים ו"ו באומרים (ב"ר י"א ב) שעל בן אנו מברכים במוצאי שבת 'נברא מאורי האש', מפני שאז היתה תחילת ברייתה להשתמש בה".

למה לא כתבה התורה במפורש בריאת היסודות

ב. האש נשארה מובלעת, בכדי שיבנו את יסודות

הבריאה

ואל יקשה עוד בענין על פירוש זה, למה כתבה התורה עקר הבריאה - מים עפר אש ורוח, בדרך זה של רמז, שכוללת הכל ב'את השמים ואת הארץ', ולא כתבה בפרוש 'ברא ה' המים והעפר והאש והרוח', שבה שהתורה תכתוב במפורש את כל מה שנברא לא יהיה 'איש נבוב וצב"ב' [-איש חלול עם כמה לבבות, וללא דעה שלימה], כלומר, על ידי שיהיה הכל כתוב במפורש, לא יגרמו לאיש הריקן ספיקות בפירוש הכתוב, שיוכלו להביאו לידי כפירה חס ושלום.

גם בזה - שלא העמיד ה' למקור האש בגלוי, נגלה ה' את אפן הערבוב שהיו מערבין המקורות והיסודות בשעת בריאתם במאמר הראשון קדם שהבינם ה' בששת הימים כל אחד על משמרתו, ועל ידי כך יוכל האדם לידע מנפלאות הבריאה. כי אם לא היה האדם רואה דבר זה [-שיש יסוד בריאה אשר אין מקורו ניכר] בנמצאות, לא היתה דעת אנוש סובלת ודעה, כלומר, לא היה ביכלתו להבין, איך יהיו מערבים יחד מקורות ויסודות הבריאה. ומה גם עפר ואש, שהם דברים שתכונותיהם סותרות, כי יסוד העפר הוא קר, ויסוד האש הוא חם, ואיך יוכלו לשכון יחדיו, על כן השאיר ה' את האש נסתרת ונעלמת, כי ממנו נלמד לסדר הבריאה שכל היסודות היו מעורבים.

א. להודיע שהכל נברא במאמר אחד

דע, כי התורה תודיע ותשמיע כל דבר נסתר, ותפי ה' להודיע בם מעשיו לעמו, ולכן הודיענו סדר הבריאה ואפנה [-וצורתה], ולימדנו כי הוא האל הנבחר הנאור [-חגור] בנבונה בברא דבור אחד כל יום ויום הונה - כל הדברים הנמצאים בעולם, ותפי ה' להודיע יודיעו בם מעשיו - שבדיבור אחד ברא הכל, לכן כתב 'את השמים ואת הארץ' שבזה נכלל הכל, ולא כתב בריאת כל היסודות בפני עצמם, כיון שאז לא היינו יודעים שהכל נברא כאחד, ולא ימנע מבני ישראל לדעת טוב זה, בשביל השומעים הפועים לומר שלא ברא היסודות.

טעם שלא נתקן בתחילה הכל על מקומו

והן אמת, שהיה יכול הנברא, לכלל במאמר הראשון גם את הסדר ואת תיקון המקום של כל דבר, כך שברגע הבריאה יהיה כל דבר מונח על מכוננו בלא עירוב, אלא קפזות הרבה עשה בן, שברא תחילה הכל בהבלעה ועירוב, וחזר וחילקם וסידרם, ואחד מהם גלו אותה רבותינו ו"ו באומרים (אבות פ"ה מ"א): בעשרה מאמרות נברא העולם, והלא במאמר אחד יכול להבריאות, אלא לפרע וכו' מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ולתן שער טוב לצדיקים וכו' שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

ב. שלא יהיה בנשמע שבראם בפני עצמם

ועוד יש מעם אחר, שיחייב דבר בפני האמור - שלא לפרט את בריאת כל היסודות, והוא, שאם היה אומר הכתוב בפני התפלים בו הסבלים, והוא שיאמר בפירוש כי ברא ארץ וברא מים וכו', היה בנשמע כי בראם לכל הפרטים כל אחד בפני עצמו. ואחר האמת לא בן הוא, אלא נבראו מעורבים בתוך היסודות. והלא ידעת, כי לא תפי ה' בדרך ששרים ולא וכו' שנגד עינו, ואיך יתחיל ראש דבריו חס ושלום בברכים שלא בן הוא. לזה [-לטעם זה] דבר הכתוב

ב' מאמרות 'נברא' העולם, כי בלא התיקון אין תועלת

הבריאה

ואל יקשה בענין אומרים ו"ו בעשרה מאמרות 'נברא' העולם, שנקטו לשון בריאה בכל המאמרות, והלא לדברינו שהכל נברא ביום הראשון ובשאר הימים רק תיקן הכל על מכוננו, היה צריך לומר על תשעת המאמרות לשון 'תיקון'.

זו בוז, ויצא מהן אור. והביא שתי בהמות, והרכיב בו זון, ויצא מהן פרד. ע"כ. ובחידושי אגדות למהרש"א הקשה, מהא דאמרינן בחגיגה (ט"ז) 'שמים' שנבראו מאש ומים, ומכאן מזה שאש נברא בימי הראשון. ותיקן, ד'אור דידן' דקאמר לאו היינו אש היסודי שנברא ביום הראשון, ומאש ומים שהם יסודות פשוטים נבראו שמים. אולם דעת רבינו שהאש שיצאה במוצאי שבת היינו אותה האש שנבראה בתחילה, אלא שעתה נתגלתה. ולדברי רבינו יש להבין מה שאמרו במדרש 'מפני שהיא תחלת ברייתה', והלא הבריאה כבר היתה ביום הראשון. וצריך לומר כי יציאת האש נחשבת כתחלת ברייתה, לפי שקודם לכן לא היה בה תועלת, וכמו שביאר רבינו להלן לשון המשנה בעשרה מאמרות 'נברא' העולם. כ. מ'לשון הכתוב באיוב (ט"ז) ובבבא בתרא (ט"ז) פירש רש"י 'כמה לבבות, שאינו מסכים לדעת שלמה'. כא. על פי לשון הכתוב בתהלים (ט"ז), וראה ב"ד (ט"ז) ורש"י כאן. כב. לשון הכתוב שם (ט"ז) וראה ב"ד (ט"ז) ורש"י כאן. כג. מ'לשון הכתוב שם (ט"ז) וראה ב"ד (ט"ז) ורש"י כאן.

ז"ו המדרש: רבי לוי בשם רבי זעירא, ששליש ושש שעות שימשה אותה האורה, שנים עשר של ערב שבת ושנים עשר של ליל שבת ושנים עשר של שבת. כיון ששקעה החמה במוצאי שבת, התחיל החושך ממשמש ובא, ונתיירא אדם הראשון, שנאמר (מלכים א' ו') 'ואומר אך חשך יושפני ולילה אור בעדני', אותו שכתוב בו (שם ו') 'הוא יושפן ראש ואתה תשופנו עקב' בא להזדווג לי. מה עשה הקב"ה, וימן לו שני רעפים, והקישן זה לזה, ויצא מהן אור וביקר עליה, הדא הוא דכתיב 'ולילה אור בעדני'. מה ביקר עליה, 'בורא מאורי האש'. אתיא כשמואל, דאמר שמואל, מפני מה מברכין על האור במוצאי שבת, מפני שהיא תחלת ברייתה וכו'. ע"כ. וראה בפסחים (מ:). ואור דידן במחשבה עלה ליבראות בערב שבת, ולא נברא עד מוצאי שבת. דתניא, רבי יוסי אומר, שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת, ובמוצאי שבת נתן הקדוש ברוך הוא דיעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה, והביא שני אבנים, וטחן